

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра туризму

Худоба В.В., Четирбук О.Р

Ефективне ТКС – необхідна умова розвитку прикордонних територій

Лекція з навчальної дисципліни

“Транскордонне співробітництво”

для студентів ІV курсу факультету туризму

спеціальності “Туризм”

Для студентів спеціальності 242 Туризм

(спеціалізація «Туризмознавство»)

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

на засіданні кафедри туризму

_____ протокол № __

Зав.каф _____ І.М.Волошин

План

1. Транскордонні регіони України
2. Рівні реалізації ТКС
3. Завдання ТКС
4. Актуальність ТКС в Україні
5. Єврорегіон як інституціональна форма транскордонного співробітництва
6. Транскордонні кластери
7. Промислово-індустріальні парки

1.Транскордонні регіони України

Характеризуючи сутність сучасної епохи, академік Ю.Н.Пахомов підкреслював, що наша епоха «визначається головним чином глобалізаційними процесами, які формують середовище зростаючої в геометричній прогресії взаємозалежності країн, народів, окремих регіонів і субрегіонів. Але далеко не завжди, всупереч очікуванням, ними породжуються конвергентні процеси, тобто зростаюча схожість, зближення, переплетення, зрощення економічних і соціальних процесів, які притаманні окремим країнам і народам. Це й обумовлює існування в сучасних реаліях однієї з найактуальніших глобальних проблем наукового і прикладного характеру — формування планетарної інтеграції з акцентом на успішний розвиток усіх країн, на гуманізацію і гармонізацію соціально-економічних відносин».

Географічне розташування України, її економіко-ресурсний потенціал, геостратегічні і транзитні переваги, наявність трудових ресурсів та інші фактори національно-культурного і освітнього потенціалу нації – ідеальні складові для здійснення прагматичної політики регіонального розвитку через дійовий механізм транскордонного співробітництва.

Враховуючи, що **19 з 24 регіонів України** межують з прикордонними регіонами інших країн, існують об'єктивні передумови для постійної транскордонної співпраці.

Транскордонні регіони за участю України:

1. **Українсько-російський**, площа – 385.1 тис. км², до його складу входять 10 областей – Донецька, Луганська, Харківська, Сумська та Чернігівська області України та Брянська, Курська, Белгородська, Воронежська та Ростовська області Росії.

2. **Українсько-білоруський**, включає 7 областей: з українського боку – Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська та Чернігівська області, з білоруського – Берестейська та Гомельська області.
3. **Українсько-румунський**, площа становить 100 872 км², населення – 8,3 млн осіб, охоплює 4 області України (Закарпатську, Івано-Франківську, Чернівецьку, Одеську) та 5 повітів (жудеців) Румунії (Сату-Маре, Марамуреш, Сучава, Ботошань, Тулча).
4. **Українсько-молдовський** утворюють 5 районів Молдови – Єдинець, Сороки, Тігхіна, Ляпушна, Кагул, 2 молдовських автономних утворення – Придністровська республіка та Гагаузія, та 3 області України: Чернівецька, Вінницька та Одеська.
5. **Українсько-угорський**, площа – 26 тис. км², складають 2 області (медьє) Угорщини (Саболч-Сатмар-Берег, Боршод-Абауй-Земплен) та Закарпатська область України.
6. **Українсько-словацький** утворюють Закарпатська область України та Кошицький, Пряшівський краї Словаччини
7. **Українсько-польський** охоплює Закарпатську, Волинську та Львівську області України та Люблінське, Підкарпатське воєводства Польщі.

Об'єктивні умови географічного розташування України зумовили активну і плідну співпрацю в транскордонних регіонах на взаємовигідних міждержавних умовах.

Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями так визначає поняття транскордонного співробітництва: «...будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, що знаходяться під юрисдикцією двох або кількох Договірних Сторін, а також на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей».

Оцінюючи роль та місце транскордонного співробітництва в системі регіонального розвитку, український вчений-регіоналіст З.Варналій акцентує увагу на тому, що необхідність вирішення спільних проблем, які виникають у транскордонному регіоні — суміжних прикордонних територіях сусідніх держав, а саме: *територіальне та просторове облаштування, розбудова транскордонної інфраструктури, спільне використання водних та інших ресурсів тощо розширює сферу державної регіональної політики на міжнародний рівень і потребує врахування стратегій розвитку сусідніх територій*. В цьому контексті важливим чинником економічного розвитку

цих регіонів є транскордонне співробітництво (ТКС), яке в останні роки активізується, особливо в економічній сфері.

Транскордонне співробітництво в Україні має потужну економічну мотивацію, значення якої зросло після розширення Євросоюзу у 2004-2007 роках і виникнення нового характеру відносин із сусідніми країнами. Утворилась цілковито нова ситуація на кордонах. Західний кордон України став східним кордоном Євросоюзу. Україна отримала можливість більш раціонально використовувати своє географічне розташування в Європі з урахуванням пріоритетних напрямів транскордонного співробітництва в системі загальнорегіонального розвитку.

Необхідність вирішення спільних проблем, що виникають у транскордонному регіоні, потребує узгоджених взаємовигідних та скоординованих дій. Поряд з цим, вдосконалення та поглиблення транскордонного співробітництва відкриває нові можливості і резерви для активізації господарської діяльності в периферійних територіях регіонів, мобілізації природно-ресурсного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності. Саме ці фактори диктують необхідність координації розвитку транскордонних регіонів по всьому периметру території нашої держави.

Відомо, що більшість країн Європи прийшли до розуміння необхідності проведення збалансованої регіональної політики як однієї з основ національної стратегії. Враховуючи, що транскордонне співробітництво є основною рушійною силою і важливим механізмом регіональної політики, Україна приймає адаптовані до умов ЄС державні нормативні акти, на підставі яких і розвивається транскордонна співпраця.

У вересні 2005 року було ухвалено Закон України «**Про стимулювання розвитку регіонів**». Це перший законодавчий акт, який передбачає системний підхід до розв'язання регіональних проблем. Закон набрав чинності 1 січня 2006 року. На підставі цього закону в липні 2006 року було затверджено Державну стратегію регіонального розвитку до 2015 року. Важливими нормативно-правовими актами, що стимулюють транскордонну співпрацю, є також Закон України «Про транскордонне співробітництво» та Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на період 2007-2010 рр.

2.Рівні реалізації ТКС

Слід виокремити чотири рівні реалізації транскордонної співпраці:

- міжнародний рівень: реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для збалансованого розвитку європейського простору;
- державний рівень: виробляється національна політика розвитку ТКС та узгоджуються національні інтереси з загальноєвропейськими, а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей;
- регіональний рівень: реалізується регіональна політика транскордонного співробітництва з урахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснюється координація дій між регіонами сусідніх країн;
- місцевий рівень: здійснюється координація планів розвитку місцевої влади з істотною увагою до регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб'єктами прикордонних територій.

Отже, транскордонне співробітництво — спеціальна система взаємодії між регіонами суміжних держав, пов'язаних спільним відрізком міждержавного кордону, спрямована на вирішення конкретної проблеми транскордонного характеру або співпрацю в окремій галузі, де характер взаємодії в межах національних законодавств і міждержавних угод визначається відповідно до Мадридської конвенції спільними рішеннями регіональної і місцевої влад.

Для успішної реалізації програм регіонального, транскордонного співробітництва поряд з багатьма факторами особливе місце займає координація зусиль усіх учасників співробітництва з метою формування сприятливого середовища, яке повинно виконувати низку **умов**, зокрема:

- існування швидкої комунікаційної інфраструктури, такої, як аеропорти, мережі автострад, доступ до інтернету із швидкісною передачею даних і т.п., які полегшать мобільність людей і товарів;
- наявність специфічних ресурсів, які відрізняють ці регіони і становлять їх відмінність; такими факторами може бути поява транснаціональних підприємств, які володіють престижною торговою маркою, розміщення яких притягує інші фірми та викликає кумуляційний ефект; концентрація таких підприємств розвиває певну промислову культуру, підвищує кваліфікацію працівників, якість виробів, сприяє співробітництву, приводить у дію механізми навчання; істотним елементом тут є позиція транснаціональних фірм і ступінь їх територіалізації, оскільки ці фірми можуть значно полегшити локальним підприємствам входження до глобальних мереж
- наявність певної кількості інституцій і організацій, які займаються наданням послуг у міжнародній сфері, тут має місце на увазі діяльність

підприємств характеру експорт-імпорт, діяльність різноманітних навчальних центрів у сфері міжнародного розвитку та управління;

- існування публічних та приватних організацій, які полегшують міжнародну торгівлю, як, наприклад, клуби експортерів, міжнародні сервіси торгово-промислових палат тощо.

3. Завдання ТКС

Транскордонне співробітництво сприяє:

- зміцненню взаємної довіри та безпеки;
- активізації торговельно-економічного співробітництва;
- залученню іноземних інвестицій для реалізації спільних проектів;
- спільному використанню енергетичних ресурсів; - виробленню спільної стратегії охорони довкілля; - розвитку транспортної та прикордонної інфраструктури;
- взаємодії у сфері боротьби з нелегальною міграцією та організованою злочинністю;
- ефективному використанню людських ресурсів шляхом створення спільного ринку праці;
- поглибленню культурних та комунікаційних зв'язків;
- розвитку туризму;
- боротьбі з наслідками стихійних лих та екологічних катастроф (паводки, землетруси та ін).

У процесі транскордонного співробітництва вирішуються такі завдання:

- не допускається перетворення нових східних кордонів ЄС у жорсткі розподільчі лінії, які відмежовують Україну від Європи, та перетворення регіонів з обох боків нових східних кордонів ЄС і України в периферійні і тупикові;
- координуються концепції соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів; - поступово формуються інтегровані, насамперед у господарському і просторово-економічному плані, транскордонні регіони України з центральноевропейськими державами;
- створюється єдина і взаємодоповнююча транспортна, прикордонна та інша інфраструктура;

- складається система міжнародної взаємодії місцевих органів державної влади і самоврядування, територіальних громад тощо.

Нинішній етап функціонування системи транскордонних відносин в умовах поглиблення інтеграційних процесів дозволяє зробити висновок, що транскордонне співробітництво в Європі знаходиться на етапі системних якісних змін.

З одного боку, в рамках Європейського Союзу транскордонне співробітництво знаходиться в стадії активного розвитку, адже суттєво понижено внутрішні для ЄС державні кордони і бар'єри, успішно реалізуються спільні регіональні принципи субсидіарності, децентралізації влади, а в ширшому розумінні – відбувається побудова цілісної «Європи регіонів».

З іншого – на нових зовнішніх кордонах ЄС ТКС перетворюється на дійовий інструмент формування розширеним Євросоюзом смуги добросусідства та інтенсивного розвитку зв'язків європейської спільноти з усіма розташованими по периметру ЄС прикордонними державами.

Разом з тим для значної частини країн-нечленів ЄС, до яких відноситься і Україна, транскордонне співробітництво з межуючими державами-членами ЄС в нових умовах являє собою надзвичайно важливий, а в деяких випадках на цьому етапі єдино можливий та винятково ефективний шлях практичного приєднання до загальноєвропейських інтеграційних процесів.

Після вступу групи країн Центральної та Східної Європи до Європейського Союзу суттєво змінився статус транскордонного співробітництва між Україною та цими центральноєвропейськими державами – новими членами ЄС.

По-перше – транскордонне співробітництво України із західними сусідами – Республікою Польща, Словацькою Республікою і Угорщиною з травня 2004 року здійснюється безпосередньо на нових спільних східних кордонах ЄС. Внаслідок цього відносини в рамках транскордонного співробітництва центральноєвропейських країн з Україною перетворилися із стосунків країн «другого ешелону» у взаємини ЄС з Україною як безпосереднім сусідом першого порядку.

По-друге – якщо раніше транскордонне співробітництво України з РП, СР та УР було в основному справою двосторонніх або багатосторонніх відносин держав Центральної та Східної Європи, то зараз воно вийшло за цей дещо звужений регіональний формат і перетворилося на форму стосунків України не лише з окремими країнами ЦСЄ, ЄС чи їх об'єднаннями, але і з Євросоюзом у цілому.

По-третє – транскордонне співробітництво центральноєвропейських держав з Україною стало невід’ємною складовою частиною нової східної політики Євросоюзу.

Отже, геополітичний статус транскордонного співробітництва України з центральноєвропейськими державами піднявся на якісно вищий щабель, що слід вважати беззаперечним позитивом. На транскордонному, міжрегіональному рівні стосунки України з ЄС майже не обтяжені проблемами і претензіями як політичного, так і економічного характеру.

4.Актуальним для транскордонного співробітництва України є необхідність:

- забезпечити встановлення і результативність важливих ділових контактів з відповідними європейськими регіональними структурами і організаціями — Палатою регіонів Ради Європи, Комітетом регіонів і місцевих рад Європейського Союзу, Асоціацією товариств європейських регіонів тощо;
- здійснити заходи з адаптації вже існуючих законодавчих актів України, що забезпечують транскордонне співробітництво, до стандартів ЄС та здійснити заходи для вдосконалення договірно-правової бази, а також інституційного забезпечення транскордонного співробітництва;
- удосконалити механізм державної фінансової підтримки програм і проектів ТКС та розвитку єврорегіонів;
- розробити конкретні проекти у сфері транскордонного співробітництва, забезпечити їх подальше просування у структури ЄС, міжнародні фінансові інституції, інституції з менеджменту, на етапі реалізації цих проектів забезпечити їх кваліфікованими кадрами, особливо районного та селищного рівнів;
- підвищити рівень інформаційного забезпечення ТКС достовірною та порівняльною транскордонною статистичною інформацією. Основні форми і механізми реалізації транскордонного співробітництва

5.Єврорегіон як інституціональна форма транскордонного співробітництва

Єврорегіони виступають основною організаційною формою транскордонного співробітництва, а практика їх функціонування в останні роки довела свою ефективність у питаннях ліквідації бар’єрів для вільного руху людей, товарів, послуг, капіталів.

Єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яка спрямована

на координацію їх взаємних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по обидва боки державного кордону.

Сьогодні в Європі налічується понад 50 єврорегіонів, і їх кількість продовжує зростати. В Україні діють 10 єврорегіонів: «Буг» (Україна, Польща, Білорусь), Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія), «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь), «Ярославна» (Україна, Росія), «Слобожанщина» (Україна, Росія), «Донбас» (Україна, Росія), Чорноморський єврорегіон (Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина, Україна) та «Дністер» (Україна, Молдова).

Слід підкреслити, що 19 регіонів України є прикордонними, їх площа становить близько 77 % від всієї держави. Усі області України уклали угоди про співробітництво з сусідніми територіями суміжних країн, більшість областей мають також угоди про співпрацю з регіональними органами влади багатьох держав світу. Кількість таких угод коливається від 1 (Херсонська область) до 49 (Харківська область).

6. Транскордонні кластери

Автори науково-практичного посібника «Конкурентоспроможність територій», характеризуючи транскордонне співробітництво як чинник підвищення регіональної конкурентоспроможності, значну увагу приділили транскордонним кластерам.

Кластерами можуть бути невеликі мережі малого та середнього бізнесу на мікротериторії (менше ніж 50 підприємств). Існують також мегакластери, що охоплюють велику частку економіки на національному та регіональному рівнях.

Найбільш узагальнено кластери можна визначати як групу незалежних компаній та асоційованих інституцій, які:

- співпрацюють та конкурують;
- географічно зосереджені в одному чи сусідніх регіонах (навіть якщо кластер охоплює кілька країн);
- спеціалізуються в конкретній сфері діяльності, пов'язані спільними технологіями та навичками;
- традиційні або інноваційні, більшість кластерів базуються на традиційних заходах;

□ інституціоналізовані (є підрозділ з управління кластерами) або неінституціоналізовані.

Транскордонні кластери охоплюють суміжні прикордонні території сусідніх держав, до складу яких входять інституції та фірми, розміщені по обидва боки кордону. Тому транскордонні кластери можна визначати як групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які географічно зосереджені у транскордонному регіоні.

Потужний потенціал у сфері стимулювання регіонального розвитку та активізації міжрегіонального, транскордонного співробітництва має розвиток регіональних кластерів, які довели свою високу перспективність як форма економічної взаємодії суб'єктів господарювання на регіональному та міжрегіональному рівнях, – відмічається у Щорічному посланні Президента України до Верховної Ради.

Упродовж 2012 року системно проводилася робота із формування транскордонних кластерів на межі Сумської області України та Курської області Російської Федерації (РФ), на межі Донецької області України та Ростовської області РФ, на межі Харківської області України та Белгородської області РФ, на межах Чернігівської області України та Брянської області РФ та Гомельської області Республіки Білорусь.

Станом на 2012 рік в Україні успішно функціонують такі регіональні кластери:

- науковий парк «Інноваційно-інвестиційний кластер Тернопілля» (Тернопільська обл.);
- інноваційно-технологічний кластер «Сорочинський ярмарок» (Полтавська обл.);
- кластери сільського туризму, бджільництва та сільськогосподарського машинобудування (м.Мелітополь);
- «Інноваційно-технологічний кластер малого та середнього машинобудівного бізнесу (Запорізька обл.);
- кластер народних промислів «Сузір'я» (ІваноФранківська обл.);
- кластер деревообробки «Полісся Рокитнівщини»;
- інноваційний кластер «Впровадження» (Рівненська обл.);
- транспортно-туристичний кластер «Південні ворота України» та швейний кластер (Херсонська обл.);
- асоціація «Поділля Перший», що об'єднує будівельні й туристичні кластери (Хмельницька обл.); • асоціація сталого розвитку «Аура». До неї входять

також пілотні кластери «Еко-енерго», «Байдари-тур», «Водні ресурси», «Здоров'я» та ін. (м.Севастополь).

7. Промислово-індустріальні парки

Вагому роль у стимулюванні структурно-інноваційних зрушень на регіональному рівні відіграють індустріальні парки – територія, виділена при плануванні місця для промислового розвитку.

Метою створення таких парків є забезпечення підприємств розвинутою інфраструктурою та забезпечення контролю над виробництвом та впливом на навколишнє середовище. Завдяки ухваленню законів *«Про наукові парки» та «Про індустріальні парки» сьогодні в Україні діють:*

- 11 наукових парків;
- 57 бізнес-інкубаторів (більшість яких зосереджена в Харківській, Донецькій, Київській, Миколаївській та Одеській областях);
- 27 регіональних кластерів з інвестицій та розвитку;
- 10 регіональних центрів науки, інновацій та інформатизації (у мм. Київ, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Львів, Полтава, Рівне, Хмельницький, Черкаси та Чернігів).

Подальший розвиток інноваційних кластерних об'єднань, наукових та індустріальних парків, спеціальних правових режимів економічної діяльності та їх функціональних одиниць, що діють в Україні (у т.ч. спеціальних економічних зон, технологічних і наукових парків), потребує відповідального інституційного забезпечення, у т.ч. удосконалення чинного законодавства.

Стимулювання регіонального розвитку, реалізація в регіонах національних проектів, формування регіональних і міжрегіональних кластерів, інтенсифікація міжрегіонального співробітництва в Україні уповільнюються внаслідок недосконалості інституційно-правового забезпечення регіонального розвитку, низької ефективності залучення механізму державно-приватного партнерства, недооцінки можливостей і потенціалу державного замовлення та державних контрактів для стимулювання проектів міжрегіонального співробітництва, відсутності розвинутої регіональної інформаційної інфраструктури, сучасної регіональної та загальнонаціональної мережі інформаційного забезпечення регіональних інвестиційних проектів, недосконалості наявної бази даних стосовно потенційних контрагентів у виробничій і збутовій діяльності, що звужує можливості залучення ресурсів (насамперед із вітчизняних небюджетних джерел).

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або владою (ETS No106) – Мадрид, 21 травня 1980р. European Outline Convention on trans-frontier cooperation between territorial communities or authorities from Madrid, 21.05.1980.
2. Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. – Ужгород: Ліра, 2007.
3. Артёмов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. – Ужгород: Ліра, 2009.
4. Транскордонне співробітництво як альтернатива новій «залізній завісі» та конфліктам.- Ужгород: Карпати, 2007.
5. Передрій О.С. Міжнародні економічні відносини. – Київ: Знання, 2008.
6. Устич С.І. Кордон, війна та мир у долі сучасного світу. Тріада життя чи колапсу? С.І.Устич.— Ужгород: Карпати, 2010.